

Universul cotidian la ucrainenii din comuna Ruscova

Irina Liuba Horvat
Vasile Horvat

Primele știri scrise despre Ruscova. Istoricul localității Ruscova începe în momentul în care rutenii (ucrainenii) apar pe valea râului Ruscova, unde își întemeiază primele gospodării, punând bazele uneia dintre cele mai vechi așezări ale acestei etnii în Maramureșul istoric. Ruscova a făcut parte din cnezatul de vale al Bogdăneștilor, care, din cele 7 existente în Maramureșul voievodal din secolul al XIV-lea, era cel mai important, atât ca putere economică, mărime (fiind format din 17-18 sate, la care s-au mai adăugat, ulterior, alte 4 sau 5 sate), cât și politică. Familia Bogdăneștilor, prin Bogdan, va fi întemeietoarea Țării Moldovei¹. Ruscova se număra printre satele stăpânite, înainte de anul 1353, de Iuga, după partajul cu Bogdan², fiind întărită și hotărnicită, în 1353, fiilor lui Iuga, împreună cu celelalte sate ale domeniului, ca „moșia principală Cuhea”, când hotarul trece pe la izvorul „fluvy Oroszviz” (Valea Rusului).

Ruscova apare ca „posessio Orozviz” în 1373, aflându-se dincolo de limitele fostului domeniu al lui Bogdan, hotărnicit pentru Drăgoșești și cotoplit de aceștia înainte de 1390, când deja le aparține ca „posessio Orozfalu”³. Cu toate transformările care au avut loc de-a lungul timpului în viața comunității ucrainene din Ruscova, elementele de rezistență care definesc specificitatea acestei etnii-ca, de altfel, ale oricărei alteia: limba, tradițiile, obiceiurile, credințele, tipul de gospodărie, portul, comportamentul cotidian, alimentația etc., inclusiv respectul manifestat față de valorile culturii materiale și spirituale moștenite de la înaintași-se mențin încă vii și, prin urmare, generațiile de azi și cele care vor urma trebuie să facă tot ce le stă în putință pentru a le salva de pericolul unei dispariții premature.

Casa. Dispunând de lemn de calitate, care se găsește din belșug în zonă, casele și anexele gospodărești, biserica, crucile de morminte și de hotar până în secolul al XIX-lea erau în exclusivitate din acest material. Casa tipică locului avea un plan simplu. Construcția se sprijinea pe o fundație solidă din piatră de râu sau de carieră, peste care se așezau tălpile din bârne groase, cioplite din lemn de brad. Pe tălpi se așezau pereții de lemn rotund, în linie orizontală, îmbinați, la colțuri, în cheutori sau sub formă de coadă de rândunică sau căuc. Acoperișul - de obicei, mai înalt pentru a facilita scurgerea zăpezii abundente din zonă - era în 4 ape, pe o șarpantă de lemn, peste care se așeza dranița din lemn de brad, bătută la două rânduri. Casa avea un pridvor deschis (*șatra*). Din șatră se intra în tindă, printr-o ușă ornamentată în stil local, care asigura accesul atât în camera de locuit, cât și în cămară.

Tinda (*horome*) și cămara (*comora*) erau destinate depozitării diverselor obiecte de uz gospodăresc și alimentelor. Într-un colț al tindei se afla groapa de păstrare a cartofilor, acoperită cu un pod de scânduri. Pereții din tindă și cămară nu erau tencuiți. Era tencuită doar camera de locuit, cu lut, iar tavanul era placat cu scânduri vopsite în culoare închisă, de obicei, maro. Un spațiu important al casei îl ocupa podul, foarte spațios, la care se ajungea printr-o scară de acces în tindă. În pod se păstrau pentru nevoile alimentare ale întregului an: porumbul, făina și afumăturile de porc (șunca, slănină, cârnații). Interiorul locuinței era expresia bunului gust, ingeniozității gospodinei și, mai ales, stării materiale a familiei. Casa a fost și rămâne adăpostul și mărturia continuă a vieții familiale și economice a săteanului, ea constituind centrul de interes al tuturor studiilor privind ilustrarea universului cotidian rural. Un loc principal în decorul unei locuințe îl ocupă mobilierul și țesăturile, confecționate din materia primă obținută în gospodărie. La intrarea în camera de locuit (casa frumoasă - *poradna hija*), pe partea dreaptă, se afla cuptorul cu vatră, având funcții multiple: preparatul hranei, încălzitul casei, precum și locul de odihnă al copiilor și bătrânilor, pe timp de iarnă. În continuare, se afla patul din scânduri, umplut cu paie, acoperit de cearceaf și, apoi, de cerga din lână. Un loc la fel important avea ruda (*hreadka*) de brad, fixată în tavan, pe lungimea peretelui, pe care erau așezate cergile, covoarele țesute, ștergarele țesute, fețele de masă, pernele etc., acestea reprezentând starea materială și socială a proprietarului casei. Lada de zestre ocupa și

¹ Sergiu Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, Editura Albatros, București, 1973, p. 69.

² Ion Mihaly, *Diplomele maramureșene din secolul al XIV-lea*, Sighet, 1900, p. 98.

³ Ion Mihaly, *Diplomele maramureșene din secolul al XIV-lea*, Sighet, 1900, p. 98.

ea un loc deosebit în cadrul mobilierului, în ea păstrându-se hainele și podoabele familiei. Lăzile erau frumos ornamentate prin încrестături de diferite forme. Între ferestre se afla spațiul rezervat mesei. De ea sunt legate cele mai importante momente din familie: botezul, nunta, înmormântările. Locuința contemporană are cu totul o altă organizare interioară, datorită noilor cerințe ale vieții moderne: mai multe încăperi, mobilier diversificat, în funcție de starea materială a proprietarului.

Costumul popular. În reliefaarea identității unui popor, veșmântul constituie emblema sa de recunoaștere, marca de apartenență la un anumit spațiu cultural, pe care îl identifică și îl definește, fiind un semn distinctiv și având - alături de limbă, obiceiuri și tradiții - un rol deosebit de important în evidențierea coordonatelor fundamentale ale specificului etnic. Costumul popular reprezintă o unitate stilistică, care nu exclude, însă, o mare bogăție și diversitate de forme ornamentale și culori. Această unitate de stil a costumului este conferită de utilizarea aceluiași materii prime în confecționarea pieselor de port din fibre vegetale (câneapă, bumbac) și fibre animale (lână). La această unitate a materialului (prelucrat în diferite tehnici, în cadrul gospodăriei țărănești) se adaugă și unitatea de croi, bazată pe tradiții și practici îndelungate, transmise din generație în generație. Un alt element de unitate a costumului țărănesc îl constituie decorul discret, amplasat în câmpuri ornamentale bine definite, care subliniază liniile croielii. Pe fondul alb al costumului popular, se detașează motivele ornamentale dispuse în părțile vizibile: la gura cămășii, pe mâneci sau pe guler. Un alt element cu funcție decorativă esențială, care conferă unitate costumului, îl constituie cromatica (culorile de bază: roșu, negru).

Din timpuri străvechi, costumul avea diferite funcții: practică, de protecție, ocrotire (apărare), rituală, estetică, socială, națională. Cele mai importante funcții erau cele de practică și protecție, fără a diminua, însă, rolul celorlalte (cea de ocrotire, de exemplu: în credințele populare, cusăturile și țesăturile aveau menirea să apere omul de duhuri rele și "deochi"). O altă funcție importantă era cea rituală, care impunea haine noi, nepurtate pentru diferite ritualuri sau obiceiuri (costum de mire/mireasă, haine de înmormântare). Un rol important îl aveau atributele-simbolurile: floarea, cununița, culoarea florilor, formele cusăturilor etc. În toate perioadele, costumul a îndeplinit o funcție socială, prin reglementarea modului de purtare a tuturor hainelor și influența exercitată asupra alegerii materialului din care se confecționau acestea. În accepțiunea curentă, costumul reprezenta rangul social al individului. Acest lucru se observă în construcția diferitelor piese, în simbolistica culorilor, a materialului, potențate de altă funcție - cea estetică. Ultima funcție, cea națională, arată perioada de formare a costumului și relevă ceea ce este comun în portul popular al unui popor.

Portul rusovenilor are elemente constitutive aproape identice, ca formă, cu cel al tuturor satelor Maramureșului, mai puțin vechea cămașă (purtată atât de bărbați, cât și de femei). Numită *huțulca*, aceasta nu se mai păstrează, excepție făcând satele ucrainene mai izolate, cum ar fi Poienile de Sub Munte sau Valea Vișeuului. Spre deosebire de cămașa bărbătească, invariabilă în timp, cea femeiască cunoaște mai multe variante, prima și cea mai reprezentativă fiind *huțulka*. Este compusă din două straturi (cel din față și cel din spate), introduse sub un guler îngust, brodat cu fire viu colorate: roșu, negru, albastru etc. Mâneca este legată direct de poale, ornamentată parțial (pe umeri sau pe antebraț) sau total (pe toată suprafața brațului). Manșeta se decora în acord cu gulerul sau cu restul mânecii. La bărbați, broderia și combinațiile de culori erau mai simple. Un alt tip de cămașă purtată de femei este cămașa lungă - *dovha sorocika*. Cele două stanuri, precum și mânecile de tip kimono, erau prinse sub un guler îngust, brodat, cu deschizătură în spate. Mâneca se termina cu o manșetă îngustă, brodată, însoțită de un volan. Partea de jos, vizibilă de sub zadii, era decorată cu broderie lucrată manual (cipcă). Cămașa folosită la ora actuală este rezultatul influențelor reciproce ale zonelor învecinate din punct de vedere geografic, fără conotație etnică.

Costumul femeiesc este mai bogat ca număr de piese și mai diversificat cromatic decât cel bărbătesc. **Cămașa** pentru femei este țesută în casă, la război manual, din pânză de câneapă (pentru zilele de lucru) și din bumbac (pentru zilele de sărbătoare). În față, are un decolteu de formă rectangulară, brodat cu ornamente florale, în culori vii (roșu, verde, albastru), într-o bogată paletă de combinații, dovedind fantezia și talentul femeilor, transmise din generație în generație. Mânecile sunt trei sferturi sau lungi, terminate cu o manșetă mai largă, încrețită în întregime și brodată, iar pe margine se completează cu "cipcă" (dantelă) cu "colțșori"-*zubke*.

Poalele (fusta din pânză albă, țesută în casă, peste care se așează cele două zadii- *plate*) sunt confecționate din același material ca și cămașa, mai largi și încrețite puțin la talie, iar jos, pe

marginile, sunt tivite cu aceeași “cipca” cu colțișori (făcută cu acul de croșetă), care trebuie să se vadă pe sub zădie, pentru a contura imaginea artistică a costumului. Peste poale, în față și în spate, prinse cu baiere de lână împletite (șnur din lână - *hașnek*, în mai multe culori) se pun două **zadii** vârgate, cu dungi orizontale, într-o succesiune cromatică: roșu cu negru, galben cu negru, verde cu negru etc., diferind de la un sat la altul, mărginite de dungi subțiri, de culoare neagră, numite *brivke*. La costumul de nuntă, zădia obișnuită din față era înlocuită cu o altă piesă vestimentară din postav verde sau albastru, decorată la marginea inferioară cu o broderie.

Pieptarul (*laibek*) este din piele albă. Marginile pieptarului sunt prevăzute cu o bordură îngustă de piele, sub formă de zimți (*zubke*), de culoare neagră sau maro (mai demult, cromatica era la fel cu a cojocului bărbătesc). O altă variantă de pieptar, folosită mai ales în trecut, era din lână vopsită în verde. Cel de sărbătoare este confecționat din piele de oaie sau de miel (cu blana înăuntru), scurt și strâmt, fără mâneci, cu motive florale abundente, care cuprind toată suprafața, într-o mare varietate cromatică. Pielea de oaie este tăbăcită acasă, după rețete străvechi, iar cusutul se făcea, în totalitate, manual.

Guba (*petec sau reklec*), de culoare gri, era confecționată din “pănură” (țesătură) de lână și tivită cu mâna. Mâneca era aplicată puțin mai jos de umăr. Gulerul era aplicat, de tip “rusesc”, tivit cu catifea neagră și se purta neîndoit.

Opinca, folosită ca încălțăminte tradițională, este confecționată din piele de vițel tăbăcită manual, iar glezna piciorului este înfășurată în obiele groase din lână albă (*onici*) sau ciorapi croșetați din lână albă, cu diferite modele geometrice (*capciure*).

“Zgărdanul” se poartă în jurul gâtului, ca element de podoabă, și este făcut din mărgeluțe foarte mici, împletite în motive geometrice, de diferite culori. La fel ca alte obiecte decorative, este asortat, prin culori și mărime, cu vârsta pe care o are posesoarea.

Baticul este confecționat din cașmir, de dimensiuni mari, terminat cu franjuri (*toroke*). Culorile cele mai folosite erau roșul, verdele și negrul, cu ornamentații florale. În prezent, sunt folosite baticuri de dimensiuni mai mici, din cașmir, importate, mai ales, din Slovacia.

Costumul bărbătesc este mult mai simplu decât cel femeiesc (ca număr de piese, varietatea croiului și cromaticii). **Cămășa** este țesută din pânză de cânepă, cusută simplu, cu broderii la gât (*oșeiok*) și la mâneci (*zubke*), mai târziu, din bumbac. Gura cămășii (*hrudne*) este legată cu ață albă, împletită (*sciumke*), care se termină cu mâțișoare, numite *ketiți*. Mânecele sunt largi, lungi sau trei sferturi și se termină, la cămășile de sărbătoare, cu “cipca cu colțișori”.

Pantalonii (numiți “gatii”) se poartă vara, sunt foarte comozi (largi și scurți, până deasupra gleznelor) și, fiind țesuți din pânză de cânepă, se destramă la marginea inferioară. Iarna se poartă “cioareci” (“*holoșni*”) simpli, deosebit de călduroși, din lână albă sau gri.

Pieptarul (*laibek*) este din piele albă. Marginile pieptarului sunt prevăzute cu o bordură îngustă de piele, sub formă de zimți (*zubke*), de culoare neagră sau maro. Pieptarul de sărbătoare este confecționat din piele, cu blana pe dinăuntru, brodat, cu multe elemente ornamentale (ținte din metal, ciucuri din lână).

Guba (*petec sau reklec*), de culoare gri, era confecționată din “pănură” (țesătură) de lână, tivită cu mâna, având mânecile aplicate (puțin mai jos de umăr). Gulerul era tot aplicat, de tip “rusesc” și se purta neîndoit. Mai târziu, era cusut la mașină și tivit la guler cu catifea neagră. Gubele se confecționau în sat, de meșteri locali, specializați - spre exemplu: Țiudic Alexa (zis Zalizneak), cu soția, Bumber Vasile (zis Ivanek). Mai târziu, din motive de modă, se vor comanda la Borșa. Modelele de culoare albă, împrumutate din satele românești, se numeau “*voloski peteke*”.

Straița era țesută în carouri sau “aleasă.

Portul copiilor, în general, este același cu al adulților. În trecut, copiii până la vârsta de 11 ani erau îmbrăcați cu cămășuțe lungi, indiferent de sex.

Portul tradițional al ucrainenilor are o terminologie bogată, care coincide unui sortiment variat de piese ale portului femeiesc și cel bărbătesc, unele din ele manifestând și deosebiri la nivel de localități (de exemplu fiecare comună ucraineană are mici diferențe în coloristica zadiilor, a formei și elementelor florale ale cămășii, accesoriilor). Costumul tradițional prezenta anumite semnificații (de ceremonii, ritualice, de trecere în statut social, legat de vârstă, profesie etc.). În perioada actuală începe să dispară aproape în totalitate costumul tradițional, el fiind utilizat în principiu doar la sărbătorile calendaristice, în manifestările folclorice de la casele de cultură, școli, grădinițe. Din păcate, valorile tradiționale din comună nu mai sunt ceea ce au fost, iar tentativa

cercetătorului de a descoperi obiecte autentice se lovește de multe ori de caracterul din ce în ce mai perisabil al patrimoniului cultural tradițional. Intensificarea cercetărilor etnografice realizate pe diferite teme, în special pe anumite zone, cele ale căror valori, odinioară numeroase, sunt acum pe cale de dispariție, constituie singura soluție pentru a documenta, cel puțin, niște elemente culturale a căror existență nu va depăși mai mult de câțiva ani.

Bibliografie

Sergiu Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, Editura Albatros, București, 1973.

Ion Mihaly, *Diplomele maramureșene din secolul al XIV-lea*, Sighet, 1900.

Daily universe of the Ukrainians in Ruscova

Abstract

The paper presents a case study of the local traditions of a minority localized in Northern Romania. The Ukrainians living in Ruscova (Maramures County) have conserved a rich cultural heritage, specific for this area and for this ethnic group, but also unique by a few distinct elements. The costume is one of the most representative features of a traditional community. The Ukrainian traditional costume has a rich terminology, corresponding the variety of elements of the feminine and masculine costume. The terminology and character of the costume differs also from region to region, even from village to village. For example, every Ukrainian village has its own specific colors, shape and ornaments of the apron (“zadia”). Every traditional costume has its own significance: ceremonial, ritual, social status, age etc. Nowadays the traditional costume is no longer a permanent feature of the village, being used only during the folkloric representations. Unfortunately, the traditional values of the village are no longer what they used to be, and the attempt of the ethnographer to discover authentic artifacts is limited by the perishable character of the traditional cultural heritage.